

Dachautól - hazáig.
/ Írta: dr. Sz S /

Marhavagonokról normál körülmények között állatok, árúk szállítása jut az ember eszébe.

Mintha ma lenne 1944 szeptember 27.-e, olyan tisztán emlékezem. A Vezérkari Főnökség sátoraljaújhelyi fegyház politikai foglyait marhavagonokba terelték. Negyvenet egy vagonba. Kb 10 napig tartott az út a komáromi Csillagerődig. Az állomásokon félreállították a szerelvényt, a katonai szállítmányok elsőbbséget élveztek.

A Rákosrendezői Pályaudvaron is sokáig álltunk. Ismerősöket fedeztem fel, zuglói fiúk, volt iskolatársaim munkaszolgálatosként a bombázások okozta károk helyreállításán dolgoztak. „Miért állnak a szerelvény mellett fegyveres katonák, miért vagy szögesdrótos ablaknyílású marhavagonban?” - kérdezték. „A német fasizmus minden más népet alsóbbrendűnek tart, Magyarországot gyarmatosítani akarja, kifosztja, elveszi az ország függetlenségét. Ez ellen tettük, amit tehettünk, amíg szabadok voltunk és 1944 március 22.-én résztvettünk a németek elleni fegyveres börtönfelkelésben, tiltakozásul hazánk megszállása ellen, mert egy nemzet legnagyobb tragédiája, ha elveszti függetlenségét.” - válaszoltam. A szüleimnek címzett lapot átvették és továbbították. Megmaradt, ma is emlékként őrzöm.

Mintha mozivásznon peregne: 1944. november 11., Komárom Csillagerőd. A magyar nyilasszellemű hatóságok átadták az ország különböző részeiből Komáromba összegyűjtött antifasiszta foglyot az SS-nek. Fiatal emberként láttam ott raboskodni nemzetközileg tisztelt kiválóságokat, a magyar értelmiség kiemelkedő antifasiszta személyiségeit.

„Egy mindenkiért, mindenki egyért.” - közölték az SS-ek, ha egy szökés lesz, a vagon megmaradó tagjait kivégzik.

Mit kibír az ember. Ekkor már másfél év fegyház után voltunk, nem kényeztettek az étkezéssel, volt, hogy egy hétig csak híg káposztát kaptunk enni. Éhségstrájkjal tiltakoztunk, valami javulás történt a sátoraljaújhelyi fegyházban, de a felkelés vérbefolytása után sokat éhezünk, és ismét **marhavagon** várt ránk, az SS-ek tuszoltak be a marhavagonba, irány Dachau.

Érkezés a Dachau-i Koncentrációs Táborba 1944 november 14.-én. A 17-es Barakkba tereltek. Néhány nap múlva egy civilruhás férfi elé vezették a csoportunkat, kb 70 főt kiválasztott szakmák szerint, mondta, hogy gyárba megyünk dolgozni. Ez az epizód eszembejutott, amikor a felszabadulás után a német civilek Dachauban azt mondták, hogy nem tudták, hogy a város mellett koncentrációs tábor van. Ez a civil német a 17-es Barakk mellett, amikor a fogolyszámainkat felírta, köztük az én 126388-as Häftlingsnummer-emet is, ott állt mellette az SS őr, és ő nem tudta hol van?

Másnap teherautókon SS őrizettel KZ Augsburg Pfersee Lagerbe vittek. A Lager egy hatalmas hangár, háromszintes priccsekkel. Az első megrázó élmény: a Lager első Blokkjából a priccseket eltöltték, a Capok a többszáz foglyot előre terelték, az első sorokba minket, az újonnan érkezett magyarokat. Az SS-ek és a Lagercapo két összekötözött foglyot lökdöster egy emelvényre, zsámolyra állították őket, a Lagercapo kötélszíjat tett a nyakukba, a zsámolyt kirugva a lábuk alól amíg élet volt bennük: „halál a fasizmusra”, „bosszuljátok meg halálunkat” és a Szovjetuniót dicsőítő szavakat kiáltottak. Bátran, hősiiesen viselkedtek.

Közölte az SS parancsnok, így jár mindenki, aki szökni próbál. Mint később megtudtuk a kivégzettek a Vörös Hadsereg tisztje volt és azt tették, amire minden hadifogolynak joga van, a szabadságot akarták választani.

Megrázó volt a látvány és emlékeztem 1944 április 6-ra, a március 22-ét követő időszakra. A német katonai levéltárban lévő Telex-ben, mint BESONDERE / rendkívüli / eseményt jelentették: „22.03.44 NACHMITTAGS AUFSTAND 400 POLITISCHER GEFANGENER IM. UNG GEFANGENIS SÁTORAJAÚJHELYY”.../400 politikai fogoly felkelése Sátorajajújhelyen/ A fegyházból kitört bajtársaink nem jutottak el a partizánokhoz, néhány nap alatt hatvanan hősi halált haltak a harcokban. Április 6.-án a sátorajajújhelyi fegyház udvarában tizenegy bajtársunkat kivégezték. A „bűnük”: hazánk függetlenségét fontosabbnak tartották saját életüknél. Kötélszíjjal a nyakukban is” Éljen a szabad független Magyarország”, „Ne felejtsetek minket” kiáltotta az öt magyar és szerb nyelven búcsúzott a hat jugoszláv bajtárs.

És ismét **marhavagonok**. A Lagerből jártunk munkára a Messerschmitt AG Augsburg repülőgépgyárba. Napi 12 óra munka, hetenként hat munkanap, váltott műszakban, gyalogmenet egy vasúti szerelvényhez és marhavagonban a gyárig. Kisérőink két oldalt az SS-ek pórázon vezetett kutyáikkal ösztönözték a menettempót.

A gyár fontosabb üzemei: -sajtolóüzem,
lakatosüzem,
ennek végén a hegesztőműhely.

A lakatosüzem jobb széle két szintre osztva, az emeleti részen a mester, az adminisztrátor és a műszakiak, ők civil németek voltak. A mester a magaslatról átlátta az egész üzemet. Soha nem szólt rá senkire, csak a munkával foglalkozott. Nem így az SS-ek, jártak a satupadok között, közülük a lelkesebbek ütésekkel, puskatussal serkentettek.

A lakatosüzem fel tudta dolgozni a sajtolóüzem termelését, a hegesztőműhely nem győzte a munkát, a lakatosok által megmunkált alkatrészek

felhalmozódtak. A mester átirányított a hegesztőkhöz. Megmutatta hogyan kell a hegesztendő lemezeket élben ütköztetni, a készülékben rögzíteni. A hegesztőpisztolyon a gáz és oxigénszelepeket beállítani, majd bemutatta a hegesztést. A hegesztőpisztolyt átadta nekem, igazítottam az íven, két darab hegesztésért megvárta, ellenőrizte a varratok folytonosságát, majd ott hagyott dolgozni. A hegesztőműhely kb 12 – 15 Standból állt, ehhez kellett a hegesztő szakmunkáslétszám, plusz a hegesztendő lemezeket odaszállító és a kész hegesztett darabokat elszállító segéd munkás csoport.

A hegesztők kivétel nélkül ukrán fiatalok voltak, ezért ha palackot kellett szállítani a brigádvezető Capo nem közülük küldött, hanem engem, általában F Gy és K B fogolytársaimmal együtt. Öt üres – általában oxigén palackot – kellett a kőzicsakra rakni, elhúzni kb 500 métert az irodaházig, annak oldalán voltak a teli palackok. A le és felrakodást én végeztem, baltenyérbe dönteni a palack tetejét, jobb kézzel görgetni a kocsig, lassan rádönteni, majd helyére emelni. Egyik alkalommal nem volt ki a hegesztő létszám, nekem hegesztenem kellett, a csoport nélkülüm szállította a palackokat, K B nak a lábára dőlt, eltörte. Egy lábtörés a halált jelentette.

A hegesztőgáz előállítása a gyárépület mellett egy fabarakk épületben történt. A berendezést egy „hadifogoly” orosz tiszt kezelte. Valamilyen karbidszerű, vagy hasonló szemcsés anyagra víz csurgott, szúrósszagú gáz keletkezett egy zárt rendszerben, és ez ment be csöveken a hegesztőműhelybe. A gáz keletkezése után megmaradó nedves, szürkés színű iszap az épület oldalán lévő medencébe csurgott, mikor egy szintet elért, ki kellett menni.

A brigádvezető Capo engem küldött erre a munkára, egy kb. 3 méter hosszú rud végén egy merőkanál volt, le kellett engedni az iszapba, a kimert iszapot egy kétkerekű üsttaligába önteni, azt eltolni és egy kb. 100 méterre lévő gyűjtőkupacra önteni.

Nagyon erős, szúrós szaga volt az iszapnak, marta a szememet, a tüdőmet. Időérzésem nem volt. Az ebéd /leves/ osztása egy másik udvarban történt. Előtte Zahlappal. Többszöri számolás, egy fő hiányzik. Végül a csoportvezetőm rájött, én lehetek a hiányzó, eljöttek értem, mertem az iszapot. Milyen szidást kaptam a fogolytársaimtól is. Több százan hosszasan ácsorognak a hidegben, éhesen várva a meleg levesre. A krumplilevesből aznap csak híg folyadék került a csajkámba.

Az iszapmergetés a 10 – 15 Celsius fok hidegben – kesztyű nélkül – azt eredményezte, hogy remegett a hegesztőpisztoly a kezemben, nem tudtam egyenletes varratot húzni. Visszakerültem a satupadhoz. Az iszapmerést tovább végeztem. Egyre nehezebben ment. Az erős gáz marta a szememet, a torkomat, minden lélegzetvételnél szúrt a tüdőm, a légcsövem. Már jártányi erőm sem volt, egy kínlódás volt minden kanál iszap kiemelése.

A brigádvezető Capo engem küldött erre a munkára, egy kb. 3 méter hosszú rud végén egy merőkanál volt, le kellett engedni az iszapba, a kimert iszapot egy kétkerekű üsttaligába önteni, azt eltolni és egy kb. 100 méterre lévő gyűjtőkupacra önteni.

Nagyon erős, szúrós szaga volt az iszapnak, marta a szememet, a tüdőmet. Időérzésem nem volt. Az ebéd /leves/ osztása egy másik udvarban történt. Előtte Zahlappel. Többszöri számolás, egy fő hiányzik. Végül a csoportvezetőm rájött, én lehetek a hiányzó, eljöttek értem, mertem az iszapot. Milyen szidást kaptam a fogolytársaimtól is. Több százan hosszasan ácsorognak a hidegben, éhesen várva a meleg levesre. A krumplilevesből aznap csak híg folyadék került a csajkámba.

Az iszapmeregítés a 10 – 15 Celsius fok hidegben – kesztyű nélkül- azt eredményezte, hogy remegett a hegesztőpisztoly a kezemben, nem tudtam egyenletes varratot húzni. Visszakerültem a satupadhoz. Az iszapmerést tovább végeztem. Egyre nehezebben ment. Az erős gáz marta a szememet, a torkomat, minden lélegzetvételnél szúrt a tüdőm, a légcsövem. Már jártányi erőm sem volt, egy kínlás volt minden kanál iszap kiemelése.

A KZ Augsburg Pfersee Lagerben háromszintes fapriccsek voltak, én a harmadikon feküdtem, oda már nem tudtam felmászni. Feldobtak többemmagammal egy teherautóra és visszavittek KZ Dachaubába, ahol a 29 számú Vernichtungs barakkba tettek. Ebben a „megsemmisítő” barakkban arra törekedtek, hogy naponta minél több foglyot lehessen a krematóriumba szállítani. Az elhunytak élelemfejadagán a Stubedienstek, osztottak. Csak 20 „miski” lengyelül csajka volt a 350-400 Häftling részére, elképzelhető milyen állapotok uralkodtak a napi híg leves kiosztásakor. A gyengék fel sem keltek, hogy csajkához jussanak.

Hogyan bírtuk ki, éltük túl a borzalmakat, az appeleket, a veréseket, az éhséget? Harminc-negyven személyreépített blokkban négyszázan összezsúfolva, gyakran ruhátlanul, mert tetvenlenítés címén elszedték a ruházatot, a barakkról levették körben az ablakokat és 20 fokos hidegben dideregtünk az éhségtől szédelegve. Összetartottunk Mindig volt közöttünk valaki, aki gyenge hangon bár, de bátorítani tudott. Hárman egy priccsen, T _____ L _____, A _____ Gy _____ és én. Éhesen, beesett hassal- a következő nap kávénak nevezett fekete lötytyére gondolva, arról vitatkoztunk, hogyha hazajutunk, a városligeti Gundelben mit fogunk enni.

Azsi

A fasizmus a végnapjait élte, remegett a föld az amerikai repülőgépek szőnyegbombázásától. 1945 áprilisában az ágyúzást közelről lehetett hallani, Találgattuk mit tesznek a fasiszták a naponta indított gyalogtranszportokkal, mit az ittmaradókkal, mit a lágerrel?

És eljött április 29-én a felszabadulás napja. Egy amerikai tank gördült be a kapun. Máig sem értem, hogyan volt erőm a barakk tetejére felmászni és végignézni, hogyan ejtik foglyul most már fegyverrel a kézben a Häftlinge az őrtornyok SS őrszemeit.

Marhavagon 1945 szeptember. Útban hazafelé Dachauból. Ekkor már nem csendőrök, vagy SS-ek hajszolása közben. Szabad emberek voltunk és mégis félelemmel teli. A dachauai Magyar Fogoly Bizottság tagjainak többsége a júliusi transzporttal hazamant. Akik maradtunk - pl. dr B / G / M győri ügyvéd, kispárti politikus / hazatérés után az Anyag és Árhivatal Elnöke / kapcsolatba került egy München melletti amerikai hadifogolytáborban őrzött magyar katonatiszti csoporttal, akik haza akartak jönni, de mint foglyok bizonytalan jövő elé néztek. J K volt fogolytársam pedig egy olyan legénységi csoporttal ismerkedett meg, amely amerikai felügyelet alatt romeltakarítást végzett és szintén haza akart jönni.

1945 szeptember 1-én indult a szerelvényünk, előző nap már áthoztuk őket és elhelyeztük az épületünkben. Mivel az amerikaiak közölték, hogy elkísérnek minket, de csak az orosz zónáig, minden személy részére oroszul is ki kellett igazolványt állítani. Az amerikai parancsnokság részéről D.N. Calvet úr aláírta az összesítő listát, a 419 fős csoportunkról.

Miután én tudtam oroszul, az igazolványt /udosztoverenyie/ én készítettem el stencilen, sokszorosítottam, aláírtam, a Magyar Fogoly Bizottság bélyegzőt is rányomva. Neveket adva a velünk hazautazó katonáknak. Meg van a névsor, ezek között azok a kitalált nevek, amelyekkel Nagybaconi Nagy Vilmos volt honvédelmi miniszter és más magasrangú tisztek velünk hazajöttek.

Változás a **marhavagonos** élményeimben. Eddig a tereltek között voltam, most pedig a szerelvény ügyintézője lettem. Öt amerikai katona – nevük listáját emlékül eltettem - elkísért az orosz zónáig, ott is kaptunk kísérőket, „csaszovojokat” Átadtuk az amerikai katonák „nyílt parancsát” és kaptam helyette egy orosz „nyílt parancsot”. Az orosz zónán belül is szakaszok voltak. Az út első szakasza Pilzenig. Újabb utazási engedélyért rohangálni. 419-en voltunk, idegesek, türelmetlenek. Már szeptember 3 és még mindig úton.

fej

ügyesen tárgyalta az amerikai parancsnoksággal és jól összefogta a fogolybizottsági tagokat: E I és B I katolikus papok, dr B M győri ügyvéd kiszármazáspolitikus, R F és S P, szociáldemokrata politikusok, P J és G M vasas ifik és Sz S. Az én feladatomban a Dachau Magyar Híradó szerkesztése és elkészítése volt. Sz M ehhez szerzett sokszorosító gépet, ami nagyon jó szolgálatot tett a később a személyenkénti, a hazatéréshez szükséges igazolvány elkészítéséhez is.

Meg kellett szerveznünk az ételmezést, a ruhaosztást, a mosást, az egészségügyi ellátást, a tájékoztatást, az épület őrzését.

Hálával és köszönettel emlékezünk R R. D Captain-ra, a tábor amerikai parancsnokára és munkatársaira.

1945 szeptember 1-én indultunk Dachauból és 9.-én érkeztünk haza. Útközben sokat beszélgettünk. Különböző életkorúak, eltérő élettapasztalattal. Én a 21 éves fiatal ember és a nagy katonai és politikai tapasztalattal rendelkező volt honvédelmi miniszter. Búcsúzáskor „köszönöm fiam”, szorította meg kezemet a kilenc együtt töltött nap után. Ekkor még nem tudtam, hogy nincs már apám. Kevesen vártak haza, harmincig számoltam a rokonságomat unokatestvérig bezárólag, akiket Auschwitzban, vagy más haláltáborokban pusztítottak el.

Olvasom a ma is meglévő névsort, köztük jóban-rosszban a bajtársaim, barátaim, J Á, Sz I, A Gy, T L, dr B M és sokan mások. A lista az utolsó percig változott. Volt, aki lemondta a hazajövetelt, mert Magyarországon nem maradt senkije és új neveket írtunk be, az említett amerikai fogolytáborból hozzánk csatlakozott – katonák álneveit.

Akkor nem gondoltam, hogy emiatt álmatlan éjszakáim is lehetnek még. Az 1950-es években arról írt az újság, tábornokok, tiszték ellen perek folynak. Arra gondoltam, hátha olyanok is vannak köztük, akik velünk jöttek haza. Félttem, mert ha valaki elmondja, hogy az amerikai fogolytáborból megszököve mi csempésztük haza és esetleg eltette a tőlünk kapott igazolványt amit a Dachau Magyar Fogolybizottság részéről én írtam alá, rajta a fogolybizottság pecsétje, de rajta van M.A.D. direktor, TEAM P.1 UNNRA pecsét is, valahol nekem kérdéseket tehetnek fel. Hajnalonként fogalmaztam a válaszokat, amelyeket az akkori időkben nem tartottak volna meggyőzőnek.

Végre a magyar határra értünk. Újra itthon vagyunk! A 419 között olyan társakkal is, akikkel együtt éltük a sátoraljaújhelyi fegyház időszakát, a fegyveres kitörést, az azt követő megtorlásokat, a koncentrációs táborok borzalmait. Életben maradtunk, szabadon dolgozhatunk a hazánkért, akkor azt

remélve, hogy demokratikus és független ország lesz. Csillogó szemmel néztem a világot és a többi hazatért szemében is ezt az örömet láttam.

Kevesen jöttünk haza a volt sátoraljaújhelyi bajtársak közül és mára még kevesebben maradtunk. A börtönfelkelés napját Sátoraljaújhely Önkormányzati Testülete a város emléknapijává tette, amelyen nyolc ország zászlója jelképezi a német megszállás elleni felkelésben résztvevő Közép-európai nemzetek antifasiszta harcosait és az emlékünnepeken megjelent diplomataik koszorúi emlékeztetnek arra, amit Göncz Árpád a Magyar Köztársaság elnöke mondott ünnepi beszédében amikor az emlékhelyen felavatta Kerényi Jenő „Sassal viaskodó fiú” szobrát:

„A foglyok és a későbbi áldozatok között több nemzet fiait találjuk. A magyarokkal együtt csehek, szlovákok, szerbek, horvátok, kárpátaljaiak és románok raboskodtak itt. Közösen készültek a kitörésre és együttesen vettek részt benne. Ezt jelképnek is tekinthetjük. Nem az számított, ki melyik országban született, milyen nyelven ejti ki a szót: szabadság”

„Ne feledjük – mondta Göncz Árpád – többek között Sátoraljaújhely példája bizonyítja, hogy Közép-Európa népei között nem feszülnek valódi ellentétek.”